

8. Tax Newsletter. New transfer pricing rules come into force on 1 September 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.pwc.com/en_UA/ua/publications/assets/tax-newsletter/tn_18_07_13.pdf

A. Prokopenko

SPECIAL FEATURES OF TRANSFER PRICING IN UKRAINE

The article analyzes the characteristics of transfer pricing in Ukraine based on the recently introduced legislative act. The shortcomings of existing mechanism of transfer pricing are detected. The prospects for development and improvement in this area of tax regulations are analyzed.

Keywords: transfer pricing, controlled operations, tax regulation, tax legislation.

Матеріал надійшов 04.02.2014

УДК 336.025

Рилова К. О., Хмарюк А. В.

МЕНЕДЖМЕНТ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ У ПРОЦЕСІ СТАБІЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ САНАЦІЙНОГО БАНКУ)

У статті досліджено механізми роботи з проблемними банками. Надано оцінку діяльності санаційного банку в Україні на базі «Родовід-банку», визначено основні напрями та результати його функціонування. Запропоновано базові шляхи покращення роботи санаційного банку в Україні на основі досвіду розвинутих країн світу.

Ключові слова: проблемний банк, банківська система, санаційний банк, ринок фінансових послуг.

Банківський сектор країни відіграє вагомий роль у розвитку та функціонуванні економіки. Він є основним посередником на ринку фінансових ресурсів та пов'язує між собою різні ланки господарської діяльності. Тому будь-які проблеми, що порушують нормальне функціонування цієї системи, створюють серйозні загрози для усієї економіки.

Банківська система України є досить молодю, але вже встигла пережити три серйозні кризи: 1998 р., 2004 р. та 2008 р. Основними каталізаторами цих криз є зовнішні чинники, зокрема світові фінансові кризи. Проте не слід забувати про внутрішні об'єктивні причини, які роблять банки більш уразливими, а також про особливості функціонування вітчизняної

банківської системи. Досвід останньої кризи ввів у широке застосування таке поняття, як «проблемні банки», тобто банки, які виявили свою неспроможність і створили серйозні загрози і втрати для всього банківського сектору країни. Дослідження присвячено діяльності таких банків і методам стабілізації їх роботи, зокрема санаційним банкам, що є надзвичайно важливим для того, щоб правильно діагностувати, «вилікувати» та провести профілактику проблем в окремих одиницях банківської системи держави.

Серед наукових праць, у яких розглядалися механізми роботи з проблемними банками, особливо відзначаються дослідження О. Барановського, П. Нікіфорова, Н. Швець, М. Олсена.

На сьогодні основні підходи до визначення проблемних банків та напрямів роботи з ними визначено неоднозначно, а досвід розвинутих країн світу не адаптовано до особливостей банківської системи України.

Першим етапом роботи з проблемними банками, на якому в Україні виникають труднощі, є визначення такого банку. Національний банк України наводить п'ять основних критеріїв оцінки банку як проблемного, і банк вважається проблемним, якщо відповідає хоча б одному з них [1].

Такі методи є дуже загальними, і деякі показники досить складно оцінити (наприклад, ступінь адекватності системи управління ризиками) або кількісно виміряти. Відсутня комплексна оцінка банків, що не дає можливості чітко визначити корінь та ступінь проблемної ситуації, з якою зіткнувся банк. Існуюча система дозволяє визначити проблемність банку на досить пізньому етапі, наприклад, уже на етапі подання фінансової звітності або на етапі порушення законодавства (що може бути помічено наглядовими органами не одразу).

Проблему кількісної та системної оцінки діяльності банків частково вирішують міжнародні рейтингові системи. Починаючи від 2002 р. в Україні функціонує рейтингова система банків CAMELS, що дозволяє оцінити ризики діяльності банківської системи та її ефективність.

Основою рейтингової системи CAMELS є оцінка ризиків і визначення рейтингових оцінок за такими основними компонентами:

- 1) достатність капіталу – Capital Adequacy (C) – оцінка розміру капіталу банку з точки зору його достатності для захисту інтересів вкладників і підтримки платоспроможності;
- 2) якість активів – Asset Quality (A) – спроможність забезпечити повернення активів, вплив проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку;
- 3) менеджмент – Management (M) – оцінка методів управління банком з точки зору ефективності діяльності, методів управління та контролю;
- 4) надходження – Earnings (E) – достатність доходів банку для перспективного розвитку та зростання;
- 5) ліквідність – Liquidity (L) – здатність банку забезпечити своєчасне та повне виконання своїх зобов'язань;
- 6) чутливість до ринкового ризику – Sensitivity to Risk (S) – ступінь реагування банку на зміну ситуації на ринку [4].

Рейтингова система за CAMELS є ефективною, але не слід забувати, що це є американська система оцінки і вона ще не зовсім адаптована до українських реалій. Зокрема, методика передбачає комплексний аналіз кожного показника окремим незалежним експертом, у той час як в Україні весь аналіз та виставлення оцінки здійснюється лише одним інспектором. Суб'єктивність такої оцінки дає привід сумніватися в її справедливості. Наступною проблемою є те, що до застосування системи CAMELS в Україні використовувалась інша система оцінювання, трибальна, що досі застосовується у більшості випадків, а тому виникають проблеми в координуванні цих двох систем, переведенні балів із однієї в іншу та комплексності оцінки.

Підсумовуючи, слід говорити про існування дисбалансу в комплексній оцінці діяльності банків в Україні. Удосконалення систем якісної оцінки банківських установ та складання рейтингів здатне значно покращити прогнозування та вияв проблемних ситуацій для їх вдалого попередження.

Яскравим доказом неузгодженості із діагностуванням проблемності банків є кризова ситуація, що виникла у 2008 р. в АТ «Родовід-Банк», у якому і розпочав свою роботу перший в Україні санаційний банк як один із методів роботи з неспроможними банками.

Рішення про створення санаційного банку приймалося на підставі неможливості «Родовід-Банком» виконати свої зобов'язання перед власниками депозитів (криза ліквідності). Наприкінці 2008 р. «Родовід-Банк» відчув на собі вплив світової фінансово-економічної кризи. Це відображено у фінансовій звітності банку за 2008 р. та 2009 р. За звітний період банк неодноразово порушував економічні нормативи, встановлені Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Основні порушення стосувалися різкого зменшення розміру регулятивного капіталу, що пов'язано із частковою або повною втратою платоспроможності клієнтів банку. Це викликало погіршення показників адекватності регулятивного капіталу, показників ліквідності банку (особливо миттєвої та поточної ліквідності), збільшення кредитних ризиків та порушення нормативів обов'язкового резервування коштів на рахунках Національного банку України.

В Україні, згідно із Законом «Про банки та банківську діяльність», у випадках кризових ситуацій державні органи мають вжити певних заходів для мінімізації негативного впливу та

наступного попередження таких явищ. Залежно від глибини кризової ситуації та інтенсивності методів, що застосовуються для стабілізації, існує загальноприйнята система роботи з банками. Ця робота відбувається на двох рівнях: усередині банку та через державне втручання. Метод державного втручання у своїх модифікаціях (наприклад, санаційний банк та введення тимчасової адміністрації) вважається найефективнішим в екстрених ситуаціях, а для менш серйозних проблем застосовуються оздоровчі методи. Оздоровчими заходами вважаються всі методи, окрім ліквідації банків.

У рамках прямого державного втручання використовуються два основні типи операцій: операції відкритого типу (open-bank) та операції закритого типу (closed-bank). Відповідно до цього і самі банки поділяються на відкриті та закриті. Відкриті банки, навіть під загрозою банкрутства, продовжують виконувати всі або деякі операції, тоді як закриті банки позбавлені державними органами права здійснювати будь-які операції. Операції закритого типу класифікують на купівлю активів, прийняття зобов'язань та на операції щодо погашення депозитів, тобто повне закриття банку. В операціях відкритого типу орган гарантування депозитів надає проблемному банку допомогу у вигляді кредитів, купівлі активів або цінних паперів доти, доки банк функціонує і залишається на межі банкрутства. Великим плюсом проведення відкритих операцій є те, що під час передачі прав власності на активи або кредитування діяльність банку піддається тотальній перевірці державних органів, що не дає можливості відтоку капіталу та виявляє всі проблемні моменти його діяльності [5].

У цій роботі основна увага приділяється операціям відкритого типу, а саме створенню санаційного банку на базі проблемного з метою нормалізації його діяльності.

Уперше перехідні банки з'явилися у США у 1987 р., де ця функція була покладена на Федеральну корпорацію страхування депозитів. Документально перехідний банк є тимчасовим державним банком, створеним для обслуговування клієнтів проблемного банку. Але на практиці такі державні банки є все-таки комерційними, хоч і організовані федеральним урядом. Перехідний банк виправдовує себе навіть у випадках численних банкрутств великих банківських холдингових компаній, таких як First Republic Banks (США, Техас) [2].

Під час створення перехідного банку, як зазначалось, його діяльність продовжується. Обмеження з'являються лише для акціонерів, а

також змінюється керівництво банку. Усі проблемні процедури неплатоспроможного банку зводяться нанівець, а перехідний банк продовжує діяльність на ринку, проводячи активні та пасивні операції. Крім США, досвід створення санаційних банків вдало використовують Корея, Росія, Японія і Тайвань. З огляду на світовий досвід, вважається, що створення перехідного банку є ефективним у двох випадках. Насамперед, коли банк є великим і надзвичайно складним за структурою, тобто виникає необхідність створити чітку систему контролю. Як приклад – мультибанківські холдингові компанії. Також, якщо банки зазнають кризи ліквідності, саме як і сталося із «Родовід-Банком».

Існує декілька моделей створення санаційних банків. Серед них основними є англосаксонська, шведська, корейська [3]. Для України схема першого санаційного банку відповідає англосаксонській. Але це стосується лише санаційного банку на базі «Родовід-Банку». Ситуація змінилася 4 квітня 2013 р., коли відповідно до законопроекту «Про особливості діяльності санаційного банку» новостворений санаційний банк буде працювати не лише з проблемними активами «Родовід-Банку», а й активами інших капіталізованих державою банків. Станом на 21 квітня 2013 р. такими банками є «Укргазбанк» і банк «Київ». Отже, в Україні відбулася не лише перша спроба введення санаційного банку на базі проблемного, а й створення загальнодержавного санаційного банку, куди переводяться проблемні активи після тимчасових адміністрацій у проблемних банках. У цьому випадку використовується шведська модель, коли проблемні активи скуповуються санаційним банком повністю.

В Україні дії органів нагляду, що займаються неплатоспроможністю банків, відповідають масштабам проблем та є обмеженими у часі. Закриття банку і відкликання ліцензії є останнім методом роботи, що застосовують. В основному державні органи йдуть на співробітництво з керівництвом банку, використовуючи певні штрафні санкції.

Основними оздоровчими заходами, що використовує санаційний банк, є такі:

- вимоги щодо вдосконалення структури управління банком;
- системи внутрішнього контролю, зміни політики банку та систем управління ризиками;
- встановлення щодо банку підвищених вимог стосовно достатності капіталу та ліквідності;

- введення обмежень або умов щодо видів діяльності, які здійснює банк, наприклад, заборона або обмеження певних напрямів діяльності, продуктів або відносин з клієнтами;
- скорочення операцій та продаж активів;
- обмеження подальшого розширення мережі філій або навіть закриття філій;
- вимоги щодо негайного доформування резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями;
- заборона погашення субординованого боргу або сплата процентів за субординованим боргом;
- призупинення діяльності, що завдає шкоди банку, його прибутковості або репутації;
- встановлення вимог попереднього узгодження з органами регулювання та нагляду щодо значних обсягів інвестицій (вкладень), прийняття істотних зобов'язань або умовних зобов'язань;
- призначення керуючого, що відповідає за поточну діяльність банку (введення тимчасової адміністрації або інше державне втручання з метою реорганізації банку) тощо.

Існують також окремі вимоги до акціонерів та керівників (менеджерів), конфлікт між якими часто поглиблює кризове становище. Загалом оцінити діяльність санаційного банку на базі «Родовід-Банку» складно через неузгодженість та дисбаланс основних показників його діяльності. Тоді як показники ліквідності (всіх типів) зростають, прибуток банку та регулятивний капітал катастрофічно зменшуються. Однак фінансові звіти вказують на відповідність діяльності санаційного банку його основній меті, завданням та нормативам. Зміни показників діяльності банку є очікуваними та логічними. Проблемним питанням постає лише кількість зобов'язань банку (саме кількість залучених коштів), адже, згідно з отриманою ліцензією санаційного банку, він позбавлений можливості проводити будь-яку діяльність по залученню грошових коштів. Таким чином, збільшувати регулятивний капітал та покривати збитки минулих років основною діяльністю банку буде майже неможливим. Окрім цього, діяльність санаційного банку на базі «Родовід-Банку» розпочалася в середині фінансового року. Це значно ускладнює аналіз ефективності діяльності банку та відокремлення результатів його діяльності від тимчасової адміністрації (більше того, вони ніяк не узгоджені).

Аналізуючи світовий досвід діяльності санаційних банків та майже річний досвід роботи такого банку в Україні на базі «Родовід-Банку»,

доцільно надати деякі рекомендації щодо вдосконалення його роботи.

Основною проблемою діяльності брідж-банку в Україні є недосконалість законодавства, що є причиною дисбалансу роботи санаційного банку в економічному вияві. Єдиним законодавчим актом, чітко спрямованим на контроль такої діяльності, є Положення про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним [3]. Недоліки цього положення такі:

- положення стосується лише створення санаційного банку на базі «Родовід-Банку», що нівелює можливість створення інших брідж-банків у кризових ситуаціях (досвід Ісландії, Росії), потребуючи нового більш універсального законодавства. Таким чином, створюється великий внутрішній лаг для прийняття невідкладних рішень у кризових ситуаціях;
- відсутня комплексна оцінка платоспроможності та ліквідності банків, що дозволить на ранньому етапі попередити проблеми банків. На високому рівні проводиться лише контроль за регулятивним та основним капіталом банків, але цей метод дозволяє виявити проблеми на більш пізньому етапі (оскільки основною причиною є накопичення «поганих» активів банків та збитків);
- діяльність санаційного банку є підконтрольною Національному банку України, тоді як у деяких країнах (Росія) існують спеціалізовані органи для цього завдання. Найчастіше контрольним органом є фонди страхування депозитів, тоді як в Україні санаційний банк не є навіть членом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (п. 1.8 Положення). Відсутня чітко зазначена організація, що має відповідальність за діяльність санаційного банку. Уваги заслуговує класична модель санаційного банку (Росія), де держава не несе вирішального впливу або істотної участі у створенні таких установ. Застосування такого методу дозволить диверсифікувати відповідальність та делегувати певні зобов'язання окремим структурам, що займаються дослідженням конкретних проблем;
- ліцензія санаційного банку в Україні обмежує його в діяльності, зокрема в залученні нових вкладів або видачі низькоризикованих кредитів. Як приклад, брідж-банки США мають таку можливість, а отже, їм легше боротися з проблемами регулятивного капіталу;

- глобальною метою санаційного банку в Україні є «проведення роботи з активами державних банків та банків, у капіталізації яких взяла участь держава, спрямованої на максимізацію надходжень від повернення цих активів», тоді як розвинуті країни зазначають у своєму законодавстві інтереси вкладників на першому місці (для більш ліберальних країн) або стабілізації банківської системи в цілому та попередження криз;
- діяльність санаційного банку не узгоджена і не розмежована з діяльністю тимчасової адміністрації, що створило додаткові проблеми для впровадження нової установи;
- строк діяльності санаційного банку розвинутих країн чітко регламентовано і в основному не перевищує 2 роки. В Україні ліцензія видається строком на 5 років. Це найбільший строк серед усіх вищезазначених країн, і за результатами першого року діяльності санаційного банку в Україні

складно спрогнозувати його подальшу роботу і результат;

- відсутнє чітке окреслення кола осіб, що можуть входити до правління банку;
- відсутнє чітко зазначене окреслення типу санаційного банку, що створюється (яскравим прикладом є різниця між англосаксонською та шведською моделями).

Виходячи із зазначених проблем, слід виділити довгострокові та короткострокові цілі діяльності та розвитку брідж-банків в Україні як ефективної системи роботи з проблемними банками.

Отже, першочерговим завданням є створення універсального законодавства про санаційні банки в Україні, що враховувало б усі вищезазначені вимоги. У довгостроковому періоді необхідна реорганізація створеного санаційного банку для вдосконалення його роботи та підвищення ефективності, адже на сьогодні не лише держава, а й сам банк несе значні збитки від своєї діяльності.

Список літератури

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III зі змінами та доповненнями.
2. Крилова В. В. «Брідж-банк»: особливості створення та функціонування / В. В. Крилова, М. В. Ніконова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція (збірник наукових праць) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; редкол. : відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2010. – Вип. 1 (81).
3. Нікіфоров П., Швець Н. Визначення проблемних банків в сучасній практиці банківського нагляду / П. Нікіфоров, Н. Швець // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19.
4. Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS // Постанова Правління Національного банку України від 08.05.2002 р. № 171.
5. Санаційний банк – «брідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками: монографія / Міщенко В. І., Крилова В. В., Ніконова М. В. та ін. ; Центр наукових досліджень Національного банку України. – К. : УБС НБУ. – 2011. – 119 с.

К. Rylova, A. Khmariuk

PROBLEM BANKS MANAGEMENT IN THE PROCESS OF ENSURING STABILITY OF THE BANKING SYSTEM IN UKRAINE (USING BRIDGE-BANK EXAMPLE)

The mechanisms of work with problem banks are analyzed. The main directions and results of the bridge-bank in Ukraine on the basis of "Rodovid Bank" operations are evaluated. The basic ways of improvement of the bridge-bank performance in Ukraine based on the experience of developed countries are suggested.

Keywords: problem bank, bank system, bridge-bank, financial services market.

Матеріал надійшов 04.02.2014